

ANNALES SCIENTIA POLITICA

VOLUME 6, NUMBER 2, 2017

ANNALES SCIENTIA POLITICA

Vol. 6, No. 2, 2017

TEJ, J. – ALI TAHA, V. – SIRKOVÁ, M.: Electoral Programs of Political Parties and Movements in the Context of the Issue of Tourism. *Annales Scientia Politica*, Vol. 6, No. 2 (2017), pp. 85 – 96.

JURAJ TEJ – VIKTÓRIA ALI TAHA – MICHAELA SIRKOVÁ

Department of Management
Faculty of Management
University of Prešov in Prešov
Slovak Republic
Email: juraj.tej@unipo.sk
viktoriana.ali-taha@unipo.sk
michaela.sirkova@unipo.sk

Abstract:

The article focuses on analysis of tourism in the platforms of the Slovak political parties and the Government Declaration of 2016. The paper is based on the proclamation of politicians about the importance of Slovak tourism for the development of the regions. The aim of the paper is to analyze the approach of Slovak political parties and their voters to tourism as an important sector of the national economy. Paper contains a survey conducted among voters, which shows interest in platforms of political parties as well as voters' opinions on Government measures.

Keywords:

Political parties, The Electoral Programs, Tourism.

VOLEBNÉ PROGRAMY POLITICKÝCH STRÁN A Hnutí V KONTEXTE PROBLEMATIKY CESTOVNÉHO RUCHU

JURAJ TEJ – VIKTÓRIA ALI TAHA – MICHAELA SIRKOVÁ

Department of Management
Faculty of Management
University of Prešov in Prešov
Slovak Republic
Email: juraj.tej@unipo.sk
viktoria.ali-taha@unipo.sk
michaela.sirkova@unipo.sk

Abstract:

The article focuses on analysis of tourism in the platforms of the Slovak political parties and the Government Declaration of 2016. The paper is based on the proclamation of politicians about the importance of Slovak tourism for the development of the regions. The aim of the paper is to analyze the approach of Slovak political parties and their voters to tourism as an important sector of the national economy. Paper contains a survey conducted among voters, which shows interest in platforms of political parties as well as voters' opinions on Government measures.

Keywords:

Political parties, The Electoral Programs, Tourism.

Zásluhou spoločenských zmien je dnes Slovenská republika demokratickým štátom, kde existuje slobodná volebná súťaž politických

strán. Tie sa na základe výberu voličov môžu podieľať na uskutočňovaní politickej moci v rozličných sférach života spoločnosti. Jednou z politikmi proklamovaných sfér býva často aj problematika cestovného ruchu. Je to sféra široká, ktorá rezonuje v duši politikov najmä ako oblasť Tatier, Bratislavy, pamiatok zaradených do zoznamu UNESCO a niekoľkých regionálnych špecialít (víno Tokaj, grobská pečená hus či fujara a iné).

Turizmus ako prierezové odvetvie nášho národného hospodárstva nadobúda stále väčší význam. Nie je to iba preto, že na svoje prírodné krásy a pamätihodnosti sú ľudia hrdí vo všetkých krajinách. Je to aj preto, že toto odvetvie dokáže prinášať do štátneho rozpočtu značné finančné zdroje a predstavuje významný rozvojový potenciál pre prihraničné regióny vo vzťahu k cezhraničnej ekonomickej interakcii. Zároveň vytvára pracovné príležitosti aj pre menej kvalifikovanú pracovnú silu, využíva sezónne osobitosti a ľudia sú na neho hrdí z dôvodu vytvoreného lokalpatriotizmu či vlastnej etnicity. Občania často počujú

v masovokomunikačných prostriedkoch o dôležitosti cestovného ruchu na príklade prímorských alebo horských turistických regónov, mnohí ich aktívne navštevujú a vidia možnosti finančných tokov, vidia význam lokálnych produktov a komunitných prístupov v malých, často zaostalých obciach, stretávajú zahraničné turistické autobusy a skupiny turistov nasledujúcich svojho sprievodcu. Kedysi počúvali správy o perspektíve vidieckeho turizmu, dnes o perspektíve regionálnych produktov a o prostriedkov z európskych fondov práve do oblasti cestovného ruchu, či turizmu v spojení s malým a stredným podnikaním.

Predpokladali sme, že táto občanom zrozumiteľná a často mediálne i lokálne pretriasaná problematika si nájde svoje adekvátne miesto aj v programoch politických strán. Komunálni politici často aj v tej najmenšej obci stavajú na perspektíve turizmu, aj keď zatiaľ ešte nevedia čo ponúknuť a hlavne ako. Mnohí občania pozorne vnímajú správy o zahraničných turistoch v našich Tatrách v zimnom období, mnohí si všimli neúspešné marketingové kampane spojené s tvorbou značky Slovenska vo vzťahu k medzinárodným veľtrhom, viacerí zaregistrovali tohtoročné zrušenie Slovenskej agentúry pre cestovný ruch (SACR) a zaradenie ňou spravovaných činností pod Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR. Problematiky cestovného ruchu, či turizmu sa dotýka takzvaná „malej“ i „veľkej“ politiky. Má teda cestovný ruch adekvátne postavenie v programoch politických strán a hnutí i v Programovom vyhlásení vlády?

Politika je dnes neodškriepiteľne významnou súčasťou spoločenského života a zasahuje do jeho rozličných sfér. Realizujú ju najmä politické strany, ktoré sú predstavované skupinami ľudí so spoločným alebo podobným cieľom – získať vládnu či politickú moc vo voľbách. Z pohľadu Johnsona (2008) ide o proces podobný ekonomickým procesom, kde sa politik pred voľbami správa ako racionálny spotrebiteľ, t. j. ak chce byť zvolený, rozpráva voličom najčastejšie to, čo chcú počuť (aby sa vyhol riziku nezvolenia ak by hovoril iba pravdu). Cestovný ruch zase predstavuje všobecný termín, ktorý bol prijatý v rozličných formách a používa sa sa po celom svete. Pre štatistické údaje svetová organizácia cestovného ruchu (UNWTO) uvádza, že „cestovným

ruchom sa rozumie činnosť osoby, ktorá cestuje na prechodnú dobu mimo jej bežného životného prostredia, pričom hlavný účel cesty je iný, ako vykonávanie zárobkovej činnosti v navštívenom mieste“ (UNWTO, 2008, s. 1)¹.

Cestovný ruch je v súčasnosti v dôsledku jeho vzťahov považovaný za otvorený a dynamický systém, ktorý nie je možné posudzovať oddelene od prostredia. Samotný systém cestovného ruchu sa skladá z dvoch podsystémov, medzi ktorými vznikajú väzby, keďže na seba nadväzujú a dopĺňajú sa. Matušíková (2013, s. 37) uvádza, že podsystémami sú:

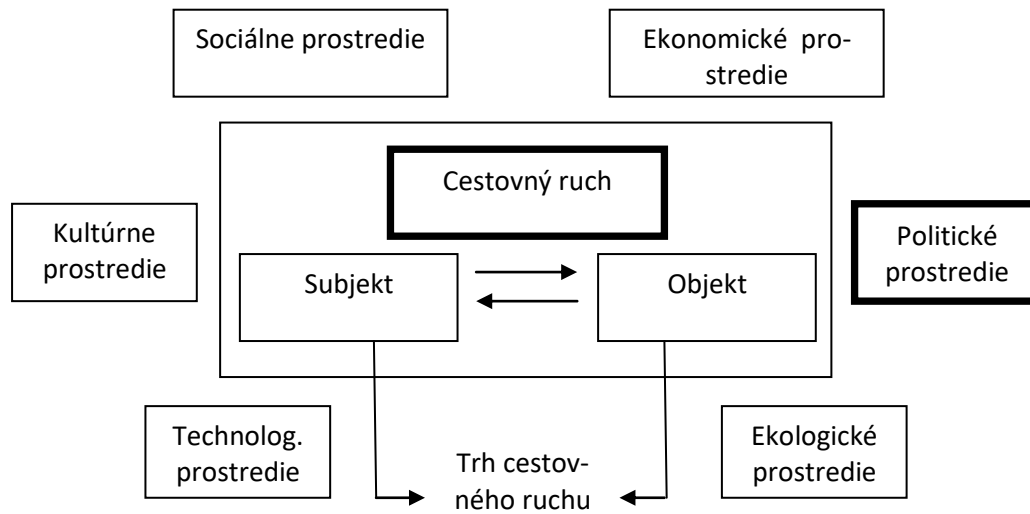
- Subjekt – návštevník, nositeľ dopytu a spotrebiteľ produktu cestovného ruchu.

- Objekt – nositeľ ponuky produktu, ktorý je predmetom spotreby (cieľové miesto, podniky, inštitúcie CR) (Matušíková, 2013, s. 37).

Systém cestovného ruchu je zobrazený na obrázku 1. Jasne je v ňom vidieť existujúce prepojenie cestovného ruchu s politickým prostredím, ktoré je integrálnou súčasťou vonkajšieho prostredia cestovného ruchu (to je tvorené ešte prostredím sociálnym, ekonomickým, kultúrnym, technologickým a ekologickým).

¹ Všeobecne neexistuje žiadna zastrešujúca akademická dohoda o tom, ako pristupovať k štúdiu o cestovnom ruchu. Záleží na uhle pohľadu, z akého sa pristupuje k tejto problematike, cieľoch a perspektívach jeho skúmania.

Obrázok 1 Systém cestovného ruchu

Zdroj: Gúčik, M.: *Cestovný ruch*, 2010

Ak je cestovný ruch je významným politicko-hospodárskym činiteľom, najmä v ekonomicky vyspelých krajinách, je podmienený vládou politikou, ktorá vytvára základ pre politické prostredie. V tomto kontexte má štát za úlohu vytvoriť pre cestovný ruch orgány, podnikateľské prostredie, právne normy a stratégie rozvoja. Aktuálne politiku cestovného ruchu na Slovensku zastrešuje Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja (Matušiková, 2013). K uľahčeniu cestovania pozitívne prispelo zrušenie vízovej povinnosti medzi niektorými krajinami, zavedenie eura, teda jednotnej meny v rámci Európskej únie a odstraňovanie pasovej a colnej kontroly. Za najdôležitejší faktor vplyvajúci na rozvoj cestovného ruchu sa považuje politická stabilita a mier vo svete¹. Medzi základné funkcie cestovného ruchu taktiež patrí politická funkcia. Sú jej pripisované atribúty ako otváranie/zatváranie hraníc, budovanie vzťahov a spolupráce medzi subjektami cestovného ruchu. Politická funkcia cestovného ruchu pôsobí synergicky s ďalšími funkciami, ako sú ekonomická, etnická, mestotvorná, zdravotná

a formatívna, kultúrna a rekreačno-odpočinková. Ich správne fungovanie má mimoriadny význam, už aj preto, že medzinárodný cestovný ruch tvorí 25 až 30 % všetkých svetových služieb a zamestnáva viac než 100 miliónov osôb. Cestovný ruch v rámci svetovej ekonomiky je na treťom mieste k čomu prispieva skutočnosť, že jeho základné funkcie majú na rozvoj tohto odvetvia viac pozitívny ako negatívny vplyv. Na Slovensku je to desaťnásobne menej, približne okolo 2,8 % a to nás radí podľa výsledkov Eurostatu (2017) medzi posledných v Európe.

Politickú stranu možno charakterizovať ako orgán, ktorý má lokálnu a centrálnu štruktúru, narába so svojim programom alebo ideológiou a prostredníctvom volieb či iného spôsobu sa snaží vykonávať moc (Kubát a kol., 2004). Klíma (1998, s. 14) je všeobecnejší a uvádza, že politická strana reprezentuje dielčie záujmy v pluralitnej spoločnosti. Strany síce zastupujú čiastočné záujmy, ale zároveň vystupujú ako ochrankyne verejného blaha. K uskutočneniu svojich cieľov potrebujú čo možno najširšiu volebnú podporu a schopnosť dochádzať ku kompromisu ako vo svojej činnosti v parlamente, tak aj vo vláde. Hlavnou charakteristikou politických strán je ich vedomý cieľ získať politickú moc a obsadiť posty v orgánoch zastupiteľstva alebo vo výkonných orgánoch. Strany sa pomocou volieb v prostredí politického trhu snažia o dosiahnutie moci, čím kladú dôraz na

¹ Vojnové konflikty tvoria prekážku domácej aj zahraničnej cestovnému ruchu, keďže cestovný ruch sa nerozvíja v oblastiach s ohrozenou bezpečnosťou (občianske nepokoje, krádeže, únosy a pod.). Závažné sú aj zdravotné podmienky cieľových štátov (Gúčik 2010).

význam stránickej konkurencie. Stratégie a ciele sú uvedené v dokumentoch a programoch, na základe ktorých potom strana zaujíma stanovisko, čím presadzuje spoločné politické predstavy.

V prostredí Slovenskej republiky sa uplatňuje pomerný volebný systém, ktorý je charakteristický tým, že percentuálnemu vyjadreniu voličov jednotlivým stranám a koalíciám by mal zodpovedať počet mandátov a teda jeho základnou ideou je prenesenie názorovej plurality do politickej sféry.

Dňa 5. marca 2016 sa na Slovensku uskutočnili voľby do Národnej rady Slovenskej re-

publiky. Do volieb vstúpilo 23 strán a hnutí a 2 941 kandidátov. Podľa predbežných prieskumov verejnej mienky bola favorizujúcou strana SMER – SD. Výsledky prieskumov sa vo voľbách, kde bolo odovzdaných celkovo 2 607 750 platných hlasov a rozdelených 150 mandátov, napokon potvrdili, a táto strana zvíťazila. Volebnú účasť tvorilo 59,82 % voličov, ktorí rozhodli, že do parlamentu sa dostane celkom 8 strán a teda určili nové rozloženie parlamentu (Štatistický úrad SR, 2016). Ich poradie podľa počtu hlasov uvádza tabuľka 1.

Tabuľka 1: Politické strany a počet a podiel odovzdaných hlasov vo voľbách 2016

Názov strany/hnutia	Počet odovzdaných platných hlasov	Podiel získaných hlasov v %
Smer SD	737 481	28,2
SaS	315 558	12,1
OLANO-NOVA	287 611	11,02
SNS	225 386	8,64
ĽS Naše Slovensko	209 779	8,04
Sme rodina - BK	172 860	6,62
Most Híd	169 593	6,5
Sieť	164 205	5,6

Zdroj: Spracovanie podľa Štatistický úrad SR.: Voľby do národnej rady SR, 2016.

Aktuálnymi strategickými materiálmi z oblasti cestovného ruchu, ktoré tvoria (či skôr mali by tvoriť) základ pre aktuálne obdobie, sú dva dokumenty. Programové vyhlásenie vlády SR na rok 2016-2020 pre oblasť cestovného ruchu a Stratégia cestovného ruchu do roku 2020¹.

Základom skúmania vzťahu politických programov strán a vládnych dokumentov v kontexte cestovného ruchu bola vlastná analýza volebných programov politických strán, ktoré sa po voľbách v roku 2016 dostali do parlamentu, ale aj odpovede zástupcov vládnych strán na naše otázky (Némethová, 2017). Všetky vybrané stránickej centrály odpovedali písomne na rovnaké otázky, sporné miesta boli riešené telefonicky.

1. Ako sa zaoberal volebný program Vašej strany/hnutia problematikou cestovného ruchu, ktorá je prierezovým odvetvím národného hospodárstva?

2. Ste spokojní s realizáciou Vašich priorit v programovom vyhlásení vlády SR 2016 týkajúceho sa cestovného ruchu na Slovensku?

3. Aké opatrenia by ste navrhovali do budúcnosti pre efektívny rozvoj cestovného ruchu na Slovensku?

Odpovede sme dostali od piatich z ôsmich parlamentných strán. ĽS Naše Slovensko, Most-Híd a Sieť, napriek viacerým urgenciám, nám neodpovedali vôbec. OLANO-Nova a SNS nám poslali iba všeobecné odporúčania na webové stránky s ich programom, s ktorým išli do volieb. Naproti tomu SMER-SD, SAS a Sme rodina- Boris Kolár dodali seriózne a obsažné odpovede, ako to uvádza tabuľka 2.

¹ Vychádza najmä z Programového vyhlásenia vlády SR na roky 2012 – 2016 a Konceptie územného rozvoja Slovenska, pričom vychádza najmä z predošlého vývoja a dokumentov.

Tabuľka 2: Odpovede strán na zoznam otázok

Strana	Odpoveď
SMER - SD	áno komplexne
SAS - sloboda a solidarita	áno komplexne
OLANO -NOVA	áno všeobecne
SNS	áno všeobecne
IS NAŠE SLOVENSKO	vôbec nie
SME RODINA	áno komplexne
MOST-HÍD	vôbec nie
SIETĽ	vôbec nie

Zdroj: Némethová, N., 2017.

Analýzu prehľadu ako politickej strany implementovali problematiku cestovného ruchu do svojich volebných programov pred parlamentnými voľbami 2016, uvádzame podľa poradia v počte získaných hlasov, t. j. podľa volebného výsledku.

SMER- SD (28,2 %)

Víťazná strana nemala volebný program, na aký boli voliči v minulosti zvyknutí, ale sa zamerala na svoje programové priority na obdobie rokov 2016-2020. Ide o nasledujúcich päť priorít:

1. ekonomiku,
2. bezpečnosť štátu,
3. verejné služby: zdravotníctvo, školstvo a dopravu,
4. zvyšovanie životnej úrovne ľudí,
5. posilňovanie právneho štátu (Volebný program strany SMER-SD, 2016).

Podľa informácií z centrály má strana SMER-SD ambíciu prilákať na Slovensko, ako bezpečnú a atraktívnu *turistickú destináciu*, viac návštevníkov. Úlohou Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR je podľa odborníkov zo SMER-u analyzovať jednotlivé oblasti *cestovného ruchu*, vrátane *kúpeľníctva*, na ktoré je potrebné klásť najvyšší dôraz. Tí zároveň tvrdia, že *cestovný ruch* je odvetvím, ktoré má priemyselný charakter, je nezanedbateľnou súčasťou národného hospodárstva a je potrebné vnímať ho aj z pohľadu zamestnanosti. V spolupráci so Zväzom cestovného ruchu SR sa bude realizovať terénny prieskum, v rámci ktorého sa majú vyjadriť oslovení zamestnávateľia k otázkam, týkajúcim sa počtu pracovných pozícií v *cestovnom ruchu*, pričom ide najmä o sezónne zamestnávanie. SMER-SD je toho názoru, že Slovensko môže profitovať z pozície relatívne bezpečnej destinácie aj preto, že *cestovný ruch* z pohľadu objemu nemá u nás roz-

mer masového *turizmu* a Slovensko sa neradí k top *turistickým destináciám* v Európe. V náš prospech hrá fakt, že Slovenská republika je súčasťou eurozóny a zároveň máme výhodnú geografickú polohu. Rovnako sa zlepšuje nielen dopravná dostupnosť krajiny, ale výrazne vzrástla aj kvalita a ponuka poskytovaných služieb.

SaS (12,1 %)

Volebný program strany SaS sa špeciálne segmentu cestovného ruchu nevenoval, pretože podľa ich názoru podnikanie v cestovnom ruchu treba chápať ako každé iné podnikanie. Problematiku týkajúcu sa podnikateľskej obce rieši strana v dokumente Agenda 2020. Ten pozostáva zo 6 krokov, aby sa doma oplatilo pracovať, podnikáť a žiť. V tomto dokumente strana sľubovala okrem iného znížiť dane (napríklad zavedením rovnej dane 15 percent) a zjednodušiť ich výber, zaviesť odvodový bonus, pripraviť Zákonník práce, ktorý vytvorí nové pracovné miesta, ďalej odľahčí podnikateľov od zbytočnej byrokracie a dať im právne istoty, oslobodiť občanov od zbytočného šiknovania štátnou byrokraciou a bojovať proti korupcii, zastaviť plytvanie, kradnutie a zneužívanie moci. Pozitívny vplyv aj na *rozvoj cestovného ruchu* by podľa SaS malo odbúranie bariér v podnikaní, napríklad znížením počtu viazaných živností, výšky minimálneho základného imania spoločností s ručením obmedzeným na 1 €, ako aj odstránenie deformácií podnikateľského prostredia zrušením investičných stimulov, upevnením právnej istoty podnikateľov, prijímaním opatrení proti neplatičom... (Agenda SaS 2020, 2016; Volebný program strany SAS 2016). Samozrejme, rozvoj cestovného ruchu, ako prierezového odvetvia, priamo súvisí aj s opatreniami vo verejnej do-

prave a na zlepšenie infraštruktúry. Strana je toho názoru, že Slovenská republika potrebuje v tejto oblasti reformy, najmä odstraňovať štátne zásahy a využívať eurofondy výhradne na infraštruktúru a nie na narušenie konkurenčného prostredia súkromného sektora a predovšetkým čo najrýchlejšie dobudovať diaľničnú sieť do regiónov s vysokou mierou nezamestnanosti. Všeobecne je známe, že nič nepomáha rozvoju regiónov viac, ako diaľnice a rýchlocesty. Najmä regióny južného Slovenska s najvyššou mierou nezamestnanosti netrpezlivo čakajú na diaľničné pripojenie.

OLANO-NOVA (11,02 %)

Vo volebnom programe, ktorý bol nazvaný „Za ľudské a rozumné Slovensko“ sa strana konkrétne zaoberá problematikou cestovného ruchu najmä v kapitole Regionálny rozvoj, doprava a podpora cestovného ruchu. Je v ňom definované, že „účinný prostriedok pre rozvoj regiónov je rozvoj cestovného ruchu. V EÚ vytvára cestovný ruch viac ako 5 % HDP a podiel sa stále zvyšuje. Predstavuje tretiu najrozsiahljšiu sociálno-ekonomickú aktivitu v EÚ. V porovnaní s krajinami V4 (Česko, Poľsko, Maďarsko) i Rakúskom je prínos cestovného ruchu na Slovensku pre ekonomiku najnižší“ (Program za ľudské a rozumné Slovensko, 2016, s 57). Medzi navrhovanými riešeniami v tejto oblasti sú napríklad aj tieto otázky:

- urýchlené prijatie novej a ucelenej koncepcie rozvoja cestovného ruchu so zameraním na zaostávajúce regióny;
- lepšia propagácia turizmu. Slovensko dlhodobo trpí na slabé povedomie turistov o krajine;
- cielená podpora infraštruktúre cestovného ruchu, budovaniu siete cykloturistických trás a aktívna pomoc propagácii regiónov v zahraničí;
  - podpora rozvoja kúpeľníctva;
  - zachovanie a znovuoživenie pôvodných hodnôt slovenského vidieka, ako je tradičný ráz architektúry, remeslá, miestna kultúra vo väzbe na tvorbu nových pracovných príležitostí, agroturizmus i podpora celkovej renesancie vidieckych sídiel a krajiny;
  - podpora pre subjekty cestovného ruchu pri 6 a viacdňových pobytoch s cieľom zvýšiť počet dní strávených v turistických destináciách

Slovenska. Toto opatrenie by zároveň pomohlo odstrániť šedú ekonomiku pri poskytovaní ubytovacích služieb.

Cestovnému ruchu sa venuje program strany aj v kapitole Eurofondy. Je v ňom zdôraznené, že pri projektoch na rozvoj cestovného ruchu treba klásť dôraz na podporu pre spoločnú infraštruktúru (cyklistické cesty, údržba chodníkov, doprava) a služby a nie investície do súkromného majetku (hotely, reštaurácie). Pri riešení problematiky nezamestnanosti navrhuje strana v programe aj výrazné investície do infraštruktúry cestovného ruchu. Rovnako ako západné Slovensko čerpá zo svojho automobilového a strojárkeho klastra, stredné a východné Slovensko má vhodné prírodné podmienky pre rozvoj turistického ruchu. OLANO-NOVA navrhuje zamerať investície z eurofondov namiesto rekonštrukcií námestí, súkromných hotelov a reštaurácií do obnovy všeobecnej infraštruktúry, slúžiacej všetkým podnikateľom a návštevníkom v turistickom regióne (napr. budovanie cyklotrás, úprava okolia pamiatok alebo vodných plôch, informačné kancelárie, zlepšenie dopravnej dostupnosti, verejných parkovacích plôch, verejného priestranstva atď.) a do zážitkových atrakcií.

SNS (8,64 %)

Hrdo-odborne-slušne, také je motto volebného programu „Pre silný štát 2016-2020“ strany SNS, ktorá je najstarším politickým subjektom na Slovensku. V tomto programe sa zaviazala podporiť „rozvoj cestovného ruchu ako významného odvetvia hospodárstva, pričom za jeho nosné aktivity považujeme kúpeľníctvo a agroturistiku“ (Hrdo, odborne a slušne, 2016). SNS ďalej sľúbila znížiť sadzbu DPH na úroveň 10 % na služby v cestovnom ruchu a kúpeľníctve a pre všetky slovenské potravinárske výrobky z dvora. Prispieť k rozvoju cestovného ruchu má aj vypracovanie nového dopravného modelu Slovenska s cieľom definovať alokáciu dopravnej záťaže a vzájomnej interakcie medzi diaľničnú, cestnú, železničnú, kombinovanú, leteckú a vodnú dopravu. Má obsahovať aj systém optimalizácie integrovanej regionálnej, prímestskej a mestskej dopravy a systém rozmiestnenia verejných dopravných služieb, po novom definovať verejný záujem v oblasti dotovanej verejnej dopravy a spracovať korektné

pravidlá vo vzťahu k súkromnej sieti dopravcov a ich vzájomnej súťaživosti. Rovnakému cieľu má slúžiť navýšenie dĺžky diaľnic a rýchlostných ciest. Prioritnými dopravnými stavbami sú diaľnica D1, D3 a D4 v celej trase a vybrané úseky rýchlostných ciest R2, R3 a R4. Veľký význam pripisuje SNS modernizácii železničnej trasy Bratislava – Košice, Bratislava – Kúty a Bratislava – Štúrovo na vysokorýchlostnej trase.

Opačný vplyv na rast zahraničného cestovného ruchu, podľa nášho názoru, by mohlo mať prijatie zákona o zamedzení nosenia burky, výstavby minaretov a mešít, ktoré je tiež zakotvené v programe SNS. Tento navrhovaný kontroverzný zákon by s najväčšou pravdepodobnosťou negatívne ovplyvnil počet návštevníkov Slovenska z arabských, ako aj s nimi sympatizujúcich krajín, ktorí majú značný podiel na celkovej klientele našich kúpeľov, napríklad v Piešťanoch.

LS Naše Slovensko (8,04 %)

Táto krajne pravicová politická strana, mnohými považovaná za extrémistickú, spôsobila najväčšie prekvapenie parlamentných volieb 2016. Volilo ju takmer 210 000 voličov (8,04 %), čím sa ako piata politická strana dostala do parlamentu, kde získala 14 poslaneckých mandátov. Jej volebný program s názvom „10 bodov za naše Slovensko“ má tieto priority:

- zabrániť ďalšie rozkrádanie štátu;
- poriadok s parazitmi v osadách;
- spravodlivý sociálny systém;
- nedovoliť imigrantom obsadiť Slovensko;
- zdravie postaviť nad biznis;
- obnoviť sebestačnosť Slovenska;
- podpora tradičných hodnôt;
- vybudovanie skutočnej slovenskej armády;
- vymanenie Slovenska spod diktátu Bruselu;
- ochrana životného prostredia (10 bodov za naše Slovensko 2016).

Program sa problematikou rozvoja cestovného ruchu priamo nezaobera vôbec, existencia strany a činnosť niektorých jej členov pôsobí podľa nášho názoru v tejto oblasti skôr kontraproduktívne.

Sme rodina – Boris Kolár (6,62 %)

Toto hnutie vstupovalo do volieb s deviatimi hlavnými programovými prioritami a jednou z nich je aj potravinová sebestačnosť a *cestovný ruch*. Nováčik v slovenskom parlamente považuje za strategické tie oblasti ekonomiky, ktoré sú trvale viazané na Slovensko. Ide najmä o hospodárenie s pôdou, *cestovný ruch a kúpeľníctvo*. Automobilky a výrobcovia elektroniky sa podľa kolárovcov môžu kedykoľvek rozhodnúť presťahovať svoje fabriky do zahraničia. Slovenská ekonomika musí stáť na tom, čo sa zo Slovenska odviezť nedá. Hnutie ekonomicky podporuje podnikanie na pôde a v *cestovnom ruchu*, lebo je toho názoru, že naše poľia, lesy, kultúrne a prírodné pamiatky, kúpele a termálne pramene nám nikto nevezme. Podporou týchto oblastí ekonomiky preto možno dlhodobo vytvoriť stabilné pracovné miesta, ktorých môže v týchto sektoroch perspektívne pribudnúť až 100 000 (Program hnutia Sme rodina, 2016).

Hlavné ciele rozvoja regiónov, dopravy a cestovného ruchu v programe hnutia sú: odstraňovanie regionálnej disparity Slovenska citeľnej vo vzťahu rozvinutý západ a severozápad a zaostávajúca južná časť stredného Slovenska a juhovýchod. Základným predpokladom odstraňovania disparít je vybudovanie dopravnej infraštruktúry, pričom prioritnou je severná trasa diaľnice spájajúcej Bratislavu a Košice. Kvalitná dopravná obslužnosť je podmienkou aj rozvoja *cestovného ruchu*, ktorý práve v zaostávajúcejších regiónoch môže predstavovať stimul ich dlhodobo udržateľného rastu vzhľadom na jeho multiplikačný efekt. Je možné konštatovať, že hnutie Sme rodina – Boris Kollár preto považuje za svoju výzvu odstraňovať nerovnosť regiónov Slovenska prioritne prostredníctvom verejných investícií zameraných na podporu rozvoja dopravnej infraštruktúry a podporu rozvoja cestovného ruchu. Programové ciele hnutia v oblasti regiónov, dopravy a cestovného ruchu:

- Verejné investície zamerané do rozvoja dopravnej infraštruktúry orientovať na urýchlenné dokončenie rozostavaných projektov a do výstavby tzv. južnej trasy -rýchlostných ciest R7 a R2.

- Zrovnoprávnenie podpory verejnej autobusovej a železničnej dopravy a optimalizá-

cia ich výkonov minimalizáciou paralelných trás a harmonizáciou cestovných poriadkov.

- Inštitucionálna podpora pre vytváranie *klastrov cestovného ruchu* a implementáciu *destinačného manažmentu* na regionálnej úrovni.

- Inštitucionálna podpora pre *aktívny cestovný ruch* a pre potreby domáceho *cestovného ruchu* vo vzťahu k získavaniu prostriedkov z európskych štrukturálnych a investičných fondov.

- Vytvorenie systému investičných stimulov zameraných na podporu rodinného malého a stredného podnikania v oblasti *cestovného ruchu*.

- Podpora *regionálneho cestovného ruchu* zavedením systému dovolenkových poukážok pre deti a dospievajúcu mládež (so sekundárnym cieľom tvorby ich pozitívnych postojov voči domovskej krajine a budovania povedomia o Slovensku) a pre nepracujúcich dôchodcov (vzhľadom na ich minimálne disponibilné zdroje).

- Podpora *domáceho cestovného ruchu* prostredníctvom dovolenkových zamestnanec-kých benefitov vytvorených v spolupráci so zamestnávateľmi a *subjektmi cestovného ruchu*.

- Konzistentné pozicionovanie, tvorba identity a systematické budovanie značky Slovensko doma i v zahraničí.

- Programom obnovy potravinovej sebestačnosti zásadným spôsobom podporiť vznik trvalo udržateľných pracovných miest na vidieku a rozvoj vidieka ako celku.

Most-Híd (6,5 %)

Strana Most-Híd, ktorá sa sama považuje za stranu spolupráce, uzmiernenia medzi Maďarmi a Slovákmi, medzi Maďarmi navzájom, ako aj medzi ostatnými národnostnými menšinami a etnickými skupinami, hoci vznikla iba v roku 2009, sa do NR SR dostala už po tretíkrát. Do parlamentných volieb išla s programom nazvaným „Občianska vízia 2016“. Bol to dokument „o cieľoch a návrhoch našej strany, ktoré sa vzťahujú na tie kľúčové oblasti, o ktorých si myslíme, že v nich vieme ponúknuť niečo viac, niečo lepšie ako ostatné politické strany“ (Občianska vízia, 2016, s. 6). Z tohto uhla pohľadu sa strana zaoberala aj problematikou cestovného ruchu. Podľa strany Most-Híd z hľadiska budúcnosti vidieka môže byť

určujúcim pochopenie a využitie možností *vidieckeho turizmu*. *Vidiecky turizmus* je možný nielen v ikonických horách Slovenska, ale aj na iných miestach. Aj v tomto prípade je nevyhnutné komplexné plánovanie: aby si prichádzajúci turisti v danom regióne mohli vybrať z čo možno najväčšieho množstva ponúk. Nie sú to iba prírodné alebo kultúrne pamiatky, ale aj reštaurácie, múzeá, pamätné domy, podujatia, ubytovne, možnosti športovania aj nakupovania. V dokumente sa poukazuje aj na význam možnosti tzv. Slow foodu. Jedlá pripravené z miestnych surovín na základe tamojších zvyklostí sa stávajú módou v celej Európe. Slovensko má všetky predpoklady na využitie tohto trendu.

Most-Híd sa kriticky vyjadril o pretrvávajúcej centralizácii financovania (až 80 % zdrojov obcí a regiónov Slovenska tvoria dotácie a transfery), čo spôsobuje nedostatok zdrojov v miestnych rozpočtoch, znižuje motiváciu na využívanie potenciálu územia. Preto podporí myšlienku viac zohľadňovať význam centier osídlenia, najmä financovanie hlavného mesta Slovenskej republiky Bratislavy a miest so špecifickým postavením (napr. štátom uznané kúpeľné, historické a ďalšie miesta). Otázka rozvoja regiónov a vidieka je – podľa vízie – aj z dlhodobého hľadiska jednou z najproblematickejších oblastí politiky. Už aj preto, že viac ako polovica obyvateľov Slovenska žije na vidieku, 60 % v obciach a mestách s počtom obyvateľov pod 20-tisíc. Charakteristická je nerovnováha medzi jednotlivými regiónmi: popri delení po východno-západnej osi je potrebné venovať sa aj protikladu juhu a severu krajiny. Nielen z hľadiska súčasnosti, ale aj budúcnosti Slovenska sa treba zamerať na verejnú správu, poľnohospodárstvo, rozvoj vidieka, na ochranu prírody a na *turistiku*. Potrebné je napríklad posilnenie cezhraničnej spolupráce, ktorá prináša výhody pre dané regióny. Mimoriadny význam má spolupráca regiónov najmä tam, kde je región na druhej strane hranice hospodársky vyspelejší ako slovenský. Aj branding, budovanie značky jednotlivých mikroregiónov, môže zohrať dôležitú úlohu v *rozvoji turistiky*, ako aj v motivovaní miestnych obyvateľov. Ako užitočné opatrenie sa javí štátom podporovaná sebareprezentácia regiónov cez tematické podporné programy a podpora možnosti zahraničnej prezentácie. Pre Most-Híd je absolút-

nou prioritou dobudovanie dopravnej infraštruktúry štátu. Ide predovšetkým o dokončenie diaľnice D1, vybudovanie rýchlostných ciest R2 a R7, ktoré sú najlacnejším a najrýchlejším variantom spojenia medzi východnou a západnou časťou. Treba urobiť všetko preto, aby v budúcnosti neexistovala na Slovensku obec, ktorá by nebola dostupná do 30 minút po odbočení z diaľnice či rýchlostnej cesty.

SIETĽ (5,6 %)

Ako politická strana bola Sieť zaregistrovaná v júni 2014. Označila sa za spoločenstvo usilovných ľudí, ktorí chcú premeniť Slovenskú republiku na jednoduchý a spoľahlivý štát. Pred parlamentnými voľbami 2016 mala spočiatku vysoké preferencie a niektorí pozorovatelia ju považovali za možného lídra strán v opozícii voči vládnucemu Smeru. Predvolebný program strany bol netradičný, rozdelený do 3 zón. Prvá – biela, pod názvom Cesta k dobrému štátu, tvorí desať konkrétnych a merateľných záväzkov Siete, s presným časovým plánom ich plnenia – prvých sto dní, prvé dva roky a Slovensko v roku 2020. Druhá – modrá, nazvaná Dobrý štát, slúži ľuďom, predstavuje hlavné plány na najbližšie volebné obdobie. Tretia – červená zóna, Slovensko 2016-2020, sú programové východiská, koncipované ako otvorená množina návrhov, na ktorých sa podieľala aj odborná verejnosť a občania v mestách a obciach Slovenska (Dobrý štát slúži ľuďom 2016).

Išlo o novinku, ktorá mala zaujať voličov a sympatizantov, ale podľa nášho názoru celý dokument pôsobí pomerne neprehľadne a chaoticky. Problematike cestovného ruchu sa konkrétne nevenuje. Zaujala snaha vytvoriť legislatívne a fiškálne podmienky pre zvýšenie podielu slovenských potravín na domácom trhu na 80 percent a umožniť používanie domácich potravín, BIO potravín a ingrediencií pri príprave jedla v reštauráciách a ďalších zariadeniach z malých regionálnych chovov a z domácej výroby. V súčasnosti je možný predaj z dvora len pre konečných spotrebiteľov. V Európskej únii je pritom bežné, že reštaurácie varia z lokálnych surovín. Sieť chce preto zrušiť legislatívu v oblasti hygienických požiadaviek a ďalšiu byrokráciu tak, aby nebola nad rámec

povinností stanovených EÚ.¹ Domnievame sa, že by to mohlo mať pozitívny vplyv následne aj na cestovný ruch.

A ako dopadlo ostatné Programové vyhlásenie vlády na roky 2016 – 2020 v kontexte skúmanej témy? Národná rada SR na svojom 2. zasadnutí dňa 26. apríla 2016 schválila programové vyhlásenie vlády a vyslovila vláde dôveru. Schváleniu predchádzala týždenná, často veľmi emotívna rozprava poslancov. Opozícia označila vládny program za málo konkrétny a nedôveryhodný. Koaličná vláda považuje vo volebnom období 2016-2020 za svoj hlavný cieľ: znížiť podnikom sadzbu dane zo zisku, dosiahnuť vyrovnaný rozpočet, vytvoriť v krajine 100 000 nových pracovných miest, vynakladať viac peňazí na školstvo a zintenzívniť boj proti korupcii. Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2016-2020 sa zaoberá aj problematikou rozvoja cestovného ruchu. Zámery vlády v tomto odvetví sú tieto:

- Zvyšovanie jeho konkurencieschopnosti, spojené s tvorbou pracovných príležitostí.
- Prehodnotenie možnosti prijatia pružnejších foriem pre sezónny charakter *cestovného ruchu*.
- Participácia celoštátnej a regionálnej dopravy na *rozvoji cestovného ruchu* vo vybraných turisticky atraktívnych lokalitách.
- Lepšia koordinácia železničnej a autobusovej dopravy a prevádzkovateľov stredísk *cestovného ruchu* na celoročnej a sezónnej báze.
- Využiť predsedníctvo SR v Európskej únii aj na prezentáciu Slovenska ako *turisticky atraktívnej a bezpečnej destinácie*.
- Zvyšovať počet *turistov*, ale aj predlžovať čas, ktorý strávia na Slovensku.
- Podpora *destinačného manažmentu* cez oblastné organizácie cestovného ruchu (OO-CR).
- Vyrovnávanie regionálnych hospodárskych a sociálnych rozdielov.
- Posilnenie rozvoja tých produktov *cestovného ruchu*, ktoré majú vysokú pridanú hodnotu, a prinášajú vyššiu efektívnosť vynaložených nákladov. Ide najmä o voľnočasové aktivity ako *vidiecka turistika, zimný a zážitkový cestovný ruch*. Väčší dôraz sa bude klásť na podporu rozvoja *kúpeľníctva*.

¹ V konkretizácii na aktuálnu iniciatívu Slovenska v oblasti dvojakej kvality potravín v EÚ.

• Podľa možnosti zavedenie daňových zvýhodnení a osobitných stimulov pre rozvoj slovenského kúpeľníctva.

Na našu otázku ako sú spokojní s vládnym programom, nám odpovedali iba dve strany – Smer – SD a SaS. Z ich odpoví vyberáme:

Smer – SD je so zámermi sformulovanými vo vládnom programe spokojný. Aj keď je zatiaľ predčasné hodnotiť ich realizáciu, potešiteľný je fakt, že počet návštevníkov jednotlivých regiónov Slovenska a aj počet prenocovaných turistov stúpol za rok takmer o pätinu. V súčasnosti Ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR analyzuje jednotlivé oblasti cestovného ruchu, vrátane kúpeľníctva, na ktoré sa má klásť vyšší dôraz. Následne sa prijmú opatrenia v krátkodobom a strednodobom horizonte. Cestovný ruch je odvetvím, ktoré má priemyselný charakter, je nezanedbateľnou súčasťou národného hospodárstva a je potrebné vnímať ho aj z pohľadu zamestnanosti. V spolupráci so Zväzom cestovného ruchu SR sa realizuje terénny prieskum, v rámci ktorého zamestnávateľia hľadajú odpovede na otázky, ktoré sa týkajú počtu pracovných pozícií v cestovnom ruchu, pričom ide najmä o se-

zónne zamestnávanie. Výsledkom by malo byť vytvorenie podmienok na zjednodušenie prijímania sezónnych zamestnancov v spolupráci s ďalšími ministerstvami. Aktivity spojené s lepšou prezentáciou Slovenska v zahraničí bude možné podporiť aj z úspor, ktoré prinesie začlenenie Slovenskej agentúry pre rozvoj cestovného ruchu (SACR) do štruktúr ministerstva dopravy.

Naproti tomu strana SaS má negatívny postoj k programovému vyhláseniu vlády. Kritizuje najmä skutočnosť, že vláda opäť uvažuje o podpore vybraných odvetví cestovného ruchu, konkrétne kúpeľníctva, pretože, rovnako ako v minulosti, to pôjde na úkor iných podnikateľov, ktorí takúto podporu nakoniec zaplatia. Vláda by sa namiesto toho mala snažiť podporiť všetkých podnikajúcich zlepšením podmienok na podnikanie, ktoré sú v katastrofálnom stave.

Pre porovnanie obsahu jednotlivých volebných programov politických strán a hnutí v kontexte cestovného ruchu využijeme bodovú metódu podľa umiestnenia. Jej výsledky uvádzame v tabuľke 3.

Tabuľka 3: Výsledky bodového hodnotenia

Názov strany/hnutia	Problematika cestovného ruchu					Body	Miesto
	Cestovný ruch, turizmus	Kúpeľníctvo	Turistická infraštruktúra	Iné			
Smer SD	3.4	4	5.7	7	20,5	VI.	
SaS	6.7	6.8	3.4	6	23	VII.	
OLANO-NOVA	1	2.3	3.4	4	11	II.	
SNS	3.4	1	2	3	9,5	I.	
ĽS Naše Slovensko	8	6.8	8	8	33	VIII.	
Sme rodina – BK	5	2.3	5.7	5	18,5	IV.-V.	
Most Híd	2	6.8	1	1.2	11,5	III.	
Sieť	6.7	5	5.7	1.2	18,5	IV.-V.	
Programové vyhlásenie vlády	áno	nie	áno	áno	-	-	

Bodované boli 4 oblasti, ktoré bolo možné v programoch nájsť: cestovný ruch/turizmus; kúpele/kúpeľníctvo; oblasť turistickej infraštruktúry vrátane ciest a diaľnic; iné súčasti ako bioprodukty, branding, dane pre podnikateľov, vidiecky turizmus a iné. Na základe hodnotenia boli jednotlivým subjektom priradené body v podobe umiestnenia podľa poradia. Súčtom bodov/umiestnení sme dostali výsledné poradie strán a hnutí. Najlepšie umiestnenie dosiahla strana SNS, po nej s takmer rovnakým umiestnením OLANO-NOVA

a Most – Híd. Na poslednom mieste sa umiestnila ĽS Naše Slovensko, ktorej priority a prezentácia sú založené na inej rétorike, pričom sa problematike cestovného ruchu venujú len okrajovo. Mnohé idey a zámery jednotlivých strán a hnutí sa v pomerne veľkej miere pretavili do aktuálneho Programového vyhlásenia vlády. Z pohľadu obsahu volebných programov sa Programové vyhlásenie javí v kontexte cestovného ruchu ako sumár s priemerným zaradením skúmanej problematiky, čo považujeme za veľmi dobré.

Z analýzy volebných dokumentov parlamentných strán a hnutí a ostatného Programového vyhlásenia vlády vyplýva, že problematike cestovného ruchu je venovaná priemerná pozornosť (aj napriek všeobecnému pocitu, že to tak nie je). Do programového vyhlásenia sa preniesla predmetná problematika v dostatočnej miere. Výsledky prieskumu¹ (Némethová, 2017), v rozpore so zisteniami spojenými s transferom problematiky cestovného ruchu z volebných programov, poukázali na to, že voliči nepoznajú volebné programy parlamentných strán a hnutí, ale aj napriek tomu tvrdia, že problematiky cestovného ruchu by v nich mohlo byť viac. Podľa výsledkov analýzy volebných programov a ďalších dokumentov jednotlivých strán sa každá z nich, s výnimkou strany ĽS-Naše Slovensko, zaoberala problematikou rozvoja cestovného ruchu pre nasledujúce obdobie konkrétne, alebo aspoň sprostredkovane, cez faktory úzko súvisiace s cestovným ruchom ako napríklad rozvoj regiónov, dopravy, infraštruktúry, vidieka, podmienok na podnikanie a zamestnanosť. Z prehľadu je zrejmé, že politické strany a hnutia vnímajú cestovný ruch ako faktor, ktorý môže mimoriadne pozitívne ovplyvniť rozvoj regiónov Slovenska, a to aj tých, ktoré v súčasnosti patria medzi menej atraktívne a zároveň sa cestovný ruch postupne dostáva na Slovensku do pozície významného hospodársko-politického faktora.

LITERATÚRA

- BEDNÁROVÁ, G. – BAČÍK, R.: Marketingová stratégia v rámci predvolebnej kampane Prezidentské voľby 2014. Prešov: Bookman, 2016.
- CABADA, L. – KUBÁT, M. a kol.: Úvod do studia politickej vedy. Praha: Eurolex bohemia. 2004.
- DANČIŠIN, V.: Ignorovaný a nerešpektovaný slovenský volič v kontextoch politickej tolerancie. In: Idea tolerancie I: jej multikultúrne východiská, dimenzie, limity a ich interdisciplinárne (filozofické, teologické a politologické) reflexie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2013, s. 162 – 173.
- DANČIŠIN, V.: Voľby a volebné systémy: terminologické penzum. Prešov, PU v Prešove, 2014.
- DANČIŠINOVÁ, L.: Political campaign in the age of omnipotent mass media. *Annales Scientia Politica*, roč. 4, č. 2, 2015, s. 80 – 86.
- EUROSTAT.: Štatistika cestovného ruchu. 2017. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics/sk> [8/10/2017].
- GÚČIK, M.: Cestovný ruch, úvod do štúdia. Banská Bystrica: DALI-BB s.r.o. 2010.
- IŠTOK, R. – MADZIKOVÁ, A.: Priestorovo-politické systémy na začiatku 21. storočia a perspektívy ich vývoja. Prešov: PU v Prešove 2014.
- JOHNSON, D. B.: Teória verejnej voľby. Úvod do novej politickej ekonómie. Bratislava: Sofa 2008.
- KÁŠOVÁ, M.: Môj volič – môj pán!: lingvokulturologické reflexie o politickej reklame. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove 2011.
- KLÍMA, M.: Volby a politické strany v moderných demokraciách. Praha: Radix s.r.o. 1998
- KRASNODEBSKI, A. – BADACH, E. – CIEŚLIK, J. – TEJ, J.: Agritourism as a form of entrepreneurship development in rural areas. In: Podnikateľské prostredie a regionálne aspekty rozvoja II. Prešov: ManaCon, 2004.
- KUBÁT, M. a kol.: Politické a ústavné systémy zemí středovýchodní Evropy. Praha: Eurolex Bohemia 2004.
- LAČNÝ, M.: Spoločenská zodpovednosť podnikov a korporatívne občianstvo – otázky a výzvy. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2012.
- LAČNÝ, M.: Mutual Trade and Cross-Border Economic Interaction of Ukraine and Slovak Republic. *Journal of Economic Development, Environment and People*, roč. 6, č. 3 (2017), s. 92-102.
- MATUŠIKOVÁ, D.: Základy cestovného ruchu pre manažerov. Prešov: Bookman 2013.
- MOST-HÍD.: Občianska vízia 2016. 2016. Dostupné na internete: <http://obcianskavizia.sk/sites/default/files/obcianska_vizia.pdf> [8/6/2017].

¹ Vzorka respondentov predstavovala 120 voličov, priemerný vek 34,3 rokov, na parlamentných voľbách sa ich zúčastňuje 75,4 %. V priesere išlo o voličov celého politického spektra strán zúčastnených vo voľbách v dvoch samosprávnych krajoch na Slovensku.

- NÉMETHOVÁ, N.: Problematika cestovného ruchu v programoch politických strán. Záverečná práca spracovaná na FM PU v Prešove 2017.
- OBYČAJNÍ ĽUDIA.: Program za ľudské a rozumné Slovensko. 2016. Dostupné na internete: <http://www.obycajniludia.sk/wp-content/uploads/2016/03/PROGRAM_OLANO_bez_orezek_B.pdf> [7/6/2017].
- PAPCUNOVÁ, V. - VAVREK, R. - URBANÍKOVÁ, M.: Komunálne voľby ako výsledok nežnej revolúcie v podienkach Slovenska. In: Paradoxy fenoménu demokracie. Č. Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálnych študií, 2017, s. 60-71.
- SAS.: Agenda 2020. 2016. Dostupné na internete: <http://www.strana-sas.sk/file/4329/agenda2020_A5.pdf> [6/6/2017].
- SAS.: Volebný program strany. 2016. Dostupné na internete: <http://www.strana-sas.sk/program/file/4330/SaS_volebny_program.pdf> [6/6/2016].
- SIETĽ.: Dobrý štát slúži ľuďom. 2016. Dostupné na internete: <<http://siet.sk/wp-content/uploads/2016/01/Plán-Siete-pre-obdobie-2016-2020.pdf>> [8/6/2017].
- SME RODINA - BORIS KOLLÁR.: Volebný program strany. 2016. Dostupné na internete: <<http://hnutie-smerodina.sk/Program-Hnutia-Sme-Rodina.pdf>> [6/6/2016].
- SMER - SD.: Volebný program strany. 2016. Dostupné na internete: <<http://strana-smer.sk/priority-programu-strany-smer-sd-pre-roky-2016-2020-0>> [6/6/2017].
- SNS.: Hrdo, odborne, slušne. 2016. Dostupné na internete: <http://www.sns.sk/engine/assets/uploads/2016/01/volebny_program_2016.pdf> [7/6/2017].
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR.: Voľby do národnej rady SR. 2016. Dostupné na internete: <<http://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2016/sk/>> [1/10/2017].
- TEJ, J.: Povolebné tendencie vývoja ekonomiky a teória verejnej voľby. In: Voľby 1998 v Slovenskej republike: (stav - kontexty - perspektíva). Prešov: Katedra sociálno-politologických vied FF PU v Prešove 1998, s. 162 - 165
- TEJ, J. - ŠIMKOVÁ, H.: Problematika regionálneho rozvoja v programoch politických strán na Slovensku. Regionální disparity, no. 5, 2009.
- UNWTO.: International Recommendations for Tourism Statistics. 2008. Dostupné na internete: <http://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/SeriesM_83rev1e.pdf> [10/10/2017].